

04

มณฑปในศิลปะล้านช้าง สถาปัตยกรรมในสาย
สัมพันธ์ล้านช้าง-ล้านนาที่สูญหาย: กรณีศึกษา
มณฑป วัดเชียงทอง หลวงพระบาง

The Mondop or Mandapa of Lanchang Art as
Part of a Lost Lanchang-Lanna Architectural
Tradition: A Case Study of the Mondop in
Xhieng Thong Temple, Luang Prabang

Received: February 24, 2020 | Revised: April 26, 2020 | Accepted: April 28, 2020

จิรวัดน์ ตั้งจิตรเจริญ *

Jirawat Tangchitcharoen

---

* ภัณฑารักษ์ กลุ่มวิจัย สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร อีเมล: jirawat.T036@gmail.com

Curator, Research Division, Office of National Museums, Department of Fine Arts.
email: jirawat.T036@gmail.com

บทคัดย่อ

มณฑป วัดเชียงทอง หลวงพระบาง เป็นงานศิลปกรรมที่ยังขาดการศึกษาให้ละเอียดถี่ถ้วน เนื่องจากสภาพของตัวมณฑปปัจจุบันได้ถูกทำลายจนสูญสิ้นไปหมดหลงเหลือเพียงแต่หลักฐานเป็นรูปถ่ายเก่าให้พอได้ศึกษา ถึงอย่างไร จากการศึกษาที่ผ่านมาได้สะท้อนให้เห็นว่ามณฑปดังกล่าว ยังขาดแคลนการศึกษาถึงรูปแบบและที่มา อันสะท้อนถึงรูปแบบทางศิลปกรรมในทฤษฎีทางศิลปกรรมศิลปะล้านช้างที่ยังตกหล่นอยู่ ผู้เขียนจึงเห็นควรว่าควรมีการศึกษาศาสนอาคารในรูปแบบนี้ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพื่อต่อยอดความเข้าใจในศิลปะลาวให้มากยิ่งขึ้น ผลจากการศึกษา ผู้เขียนมีความเห็นว่ามณฑป วัดเชียงทอง ควรมีอายุอยู่ในราวกลาง-ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ภายหลังจากการสร้างวัดเชียงทองขึ้น อันสะท้อนผ่านรูปแบบทางศิลปกรรมที่ยังคงรับอิทธิพลล้านนาอย่างเด่นชัด แต่มีเทคนิคการก่อสร้างที่แตกต่างไป โดยภายหลังจากการสร้างมณฑปวัดเชียงทองขึ้นในระยะแรกของศิลปะล้านช้าง อาคารทรงมณฑปในศิลปะล้านช้างกลับเริ่มมีลักษณะที่หลากหลายและมีการพัฒนาไปตามอิทธิพลทางศิลปกรรมในช่วงเวลานั้นๆ ดังตัวอย่างเช่น มณฑปวัดสีสะเกด นครหลวงเวียงจันทน์ และมณฑป หน้าพระธาตุก่องข้าวน้อย จ.ยโสธร ซึ่งล้วนเป็นงานศิลปกรรมรุ่นหลังมณฑปวัดเชียงทองทั้งสิ้น

คำสำคัญ: ศิลปะล้านช้าง, ศิลปะลาว, มณฑป, วัดเชียงทอง, ภาพถ่ายเก่า

A b s t r a c t

The Mondop of Wat Xhiengthong in Luangprabang is an architectural feature which has not been adequately studied, because the current Mondop was destroyed and the only evidence which remains are photographs. However, recent studies show that the Mondop still lacks an investigation of its origins which reflect Lanchang art forms art, which is still missing. Hence, the researcher feels it is appropriate to research the religious architecture in this form, to expand the understanding of Laotian art.

The findings revealed that the Mondop of Wat Xhiengthong was built in approximately the middle – late 22 BC, after the temple construction, under the influence of Lanna art but using different techniques. After the construction of Wat Xhiengthong’s Mondop in the early Lanchang style, the mondop style buildings in Lanchang art began to turn into different structure and developed to follow the artistic influences at that time. Such as, Mondop of Wat Sisaket in Vientiane and the Mondop that are located in front of Phra That Kong Khao Noi in Yasothorn which were built after the Mondop of Wat Xhiengthong was completed.

Keywords: Laotian Art, Lanchang Art, Mondop, Wat Xhiengthong, Old photographs

บทนำ

ผลการศึกษางานศิลปกรรมในศิลปะล้านช้างจากนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงงานศิลปกรรมรูปแบบต่างๆ ในศิลปะล้านช้างจำนวนมาก ทั้งงานสถาปัตยกรรม อันประกอบไปด้วย เจดีย์หรือธาตุ อาคารศาสนสถาน เช่น วิหารและอุโบสถ (สิม) กุฏิพระเจ้า อุบมุง งานประติมากรรม เช่น พระพุทธรูป งานจิตรกรรม เช่น ฮูปแต้ม เป็นต้น แต่จากการตรวจสอบหลักฐานทางศิลปกรรมและงานศึกษาทางด้านศิลปกรรมที่ผ่านมา ทำให้ผู้เขียนพบงานศิลปกรรมในศิลปะล้านช้าง ประเภทอาคารสถาปัตยกรรมอีกหนึ่งหลัง ที่มีผู้กล่าวถึงน้อยมากทั้งในงานศึกษาด้านศิลปกรรมล้านช้างในไทยและต่างประเทศ ทั้งที่นับเป็นงานศิลปกรรมสำคัญในยุคเริ่มแรกของรัฐล้านช้าง โดยอาคารหลังดังกล่าว ได้แก่ มณฑป วัดเชียงทอง นครหลวงพระบาง

งานศึกษาที่ผ่านมา

งานศึกษาที่ผ่านมาามีเพียงการกล่าวถึงอย่างคร่าวๆ ว่ามีรูปแบบคล้ายมณฑปที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เชลียง ในงานของ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ (2548: 29-30) และมีการกล่าวถึงในงานเขียนของฝรั่งเศสอย่างงานศึกษาเรื่อง *Les Bâtiments du monastère Laos* ที่กล่าวถึงว่า อาคารหลังนี้อาจจะถูกรื้อทำลายไปหลังปี ค.ศ. 1950 และจากรูปแบบทางศิลปกรรมจัดเป็นรูปแบบศิลปะพม่าเท่านั้น

มณฑปหรือหอโหว่ วัดเชียงทอง (ตามภาษาลาวคำว่า หอโหว่ ใช้เรียกศาสนาคารซึ่งมีหน้าที่และรูปแบบคล้ายกับมณฑปในศิลปะไทย ดูคำอธิบายมณฑปในศิลปะไทยเพิ่มเติมได้ที่ สำนักโบราณคดี 2550: 403) ซึ่งตามความเข้าใจของชาวลาวในปัจจุบันเชื่อว่าเป็นหอประดิษฐานพระม่านเก่า อันเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่กับวัดเชียงทองมาแต่เดิม และตามข้อมูลของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (ÉCOLE FRANÇAISE D'EXTRÊME-ORIENT (EFEO)) ได้ระบุว่ามณฑปดังกล่าวเคยตั้งอยู่ ณ วัดเชียงทอง วัดสำคัญในนครหลวงพระบาง โดยเมื่อสังเกตจากภาพถ่ายเก่าที่ถ่ายในราวปี ค.ศ. 1930 เทียบเคียงกับแผนผังของวัดในปัจจุบัน จะพบว่ามณฑปดังกล่าวตั้งอยู่บริเวณเขตพุทธาวาสของวัดเชียงทอง ใกล้กับหมู่ธาตุและหอโหว่ ด้านหลังสิม วัดเชียงทอง (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 ตำแหน่งที่ตั้งของมณฑปในบริเวณหมู่ธาตุและด้านหลังหอโหว่ เขตพุทธาวาส ด้านหลังสิม วัดเชียงทอง ต่อมาเมื่อมณฑปได้เสื่อมสภาพลง จึงได้สร้างศาลาประดิษฐานพระพุทธรูปไว้แทนที่มณฑปเดิมที่พังทลายลงไป

(ที่มา: ÉCOLE FRANÇAISE D'EXTRÊME-ORIENT (EFEO))

อย่างไรก็ตาม สภาพของมณฑปหลังดังกล่าวในภาพถ่ายเก่าซึ่งชำรุดทรุดโทรมเป็นอย่างมาก จึงอาจเป็นเหตุให้ในเวลาต่อมามีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใช้งานใหม่ โดยการรื้อถอนมณฑปออกและแทนที่ด้วยศาลาประดิษฐานพระพุทธรูปดังปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

ดังนั้นในบทความนี้ ผู้เขียนจึงตั้งคำถามและข้อสังเกตผนวกการค้นหาคำตอบ เกี่ยวกับรูปแบบและอายุสมัยของมณฑปหลังดังกล่าว ว่าควรอายุอยู่ในช่วงสมัยใด รูปแบบทางศิลปกรรมของมณฑปมีความสัมพันธ์กับงานศิลปกรรมแหล่งอื่นๆ หรือไม่

วัดเชียงทอง: ความสำคัญและความสัมพันธ์กับพื้นที่ในแง่มุมทางประวัติศาสตร์-โบราณคดี

วัดเชียงทอง แม้ไม่ได้ถูกกล่าวถึงโดยตรงในพงศาวดารว่ามีการสร้างขึ้นเมื่อใด แต่เมื่อศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลชั้นต้นผนวกกับงานศึกษาที่ผ่านมา ทำให้พบว่า มีความเป็นไปได้ที่วัดเชียงทองน่าจะสร้างขึ้นในช่วงปีท้ายสุดที่หลวงพระบางดำรงสถานะเมืองหลวงของลาวอยู่ ณ เวลานั้น

หลักฐานหนึ่งที่สำคัญ ได้แก่ พงศาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงย้ายเมืองราชธานีจากนครหลวงพระบางลงมายังนครเวียงจันทน์ว่า

“ในปีปีกสันคักราชได้ 910 ตัวนั้นแล (พ.ศ. 2091) เมื่อพระไชยเชษฐาธิราชเจ้า อยู่เสวยเมืองในศรีสัตนาคณหุดอตุมนมหานครราชธานีศรีเชียงคองเชียงทอง ได้สามพรรษา แล้วกลับคืนไปเมืองล้านนา อยู่เสวยสมบัติในเวียงเชียงแสนได้ 9 ปี แล้วก็เลยล่องมาเมืองล้านช้าง อยู่สร้างจันทบุรีให้เป็นราชธานีแล้ว ก็จึงสถาปนาเวียงเชียงคองเชียงทองที่เมืองขวาให้เป็น วิหารสถานที่ทรงพระพุทธรศาสนาแก้วสามประการ”

(กรมศิลปากร 2545: 33)

เมื่อคำนวณตาม ปีพุทธศักราช 2091 บวกเพิ่มไปอีก 12 ปีที่สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ทรงไปครองราชย์อยู่ในหลวงพระบางและเชียงแสนแล้ว จะเท่ากับว่าในปี 2103 โดยประมาณ แล้วจึงสถาปนาจันทบุรี อันหมายถึงเวียงจันทน์ให้เป็นราชธานี พร้อมกับการทำให้เชียงตุงเชียงทอง (หรือหลวงพระบาง) กลายเป็นนครแห่งพระพุทธศาสนาไปในที่สุด ความส่วนนี้ อาจอนุมานได้ว่าการสถาปนา “วิหารสถาน” อาจหมายถึง วัดเชียงทอง วัดในพุทธศาสนาแห่งสำคัญนี้ได้หรือไม่ สอดรับกับข้อสันนิษฐานของนักวิชาการหลายท่านและประวัติศาสตร์บอกเล่าของชาวหลวงพระบางที่ให้ความเห็นว่าวัดเชียงทองคงสร้างขึ้นในช่วงปีท้ายสุดที่หลวงพระบางดำรงสถานะเมืองหลวงของลาวอยู่ ในระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2102 และปี พ.ศ. 2103 (ดูความคิดเห็นเรื่องอายุสมัยการสร้างวัดใน สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ 2544: 47-48; สงวน รอดบุญ 2545: 79; วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ 2548: 106; ประภัสสร ชูวิเชียร 2557: 110)

นอกจากหลักฐานทางเอกสารและคำบอกเล่าที่ปรากฏอยู่อาจเพียงพอที่ทำให้สามารถระบุได้ว่าวัดเชียงทองคงสร้างขึ้นในรัชกาลของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชจริง ยังปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมต่างๆ ภายในวัด ซึ่งมีลักษณะของอิทธิพลศิลปะล้านนาเข้ามาประสมอยู่เป็นอย่างมาก อันเป็นความนิยมในศิลปะล้านช้างที่สืบเนื่องลักษณะทางศิลปกรรมของล้านนามาในราวพุทธศตวรรษที่ 21- 22 เช่น ประตูโขงของวัดเชียงทอง ที่มีผู้ให้ความเห็นไว้ว่ามีความคล้ายกับซุ้มประตูโขงในศิลปะล้านนา (ทรงศักดิ์ ปรากฏ์พัฒนากุล 2536: 30) โดยเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับพบว่ามี ความคล้ายคลึงกับซุ้มประตูโขงล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 หรือมีอายุสมัยอยู่ในราวราชวงศ์มังราย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-22 อย่างซุ้มประตูโขง วัดพระธาตุลำปางหลวง และซุ้มประตูโขง วัดยางควง เชียงตุง ประเทศพม่า รวมไปถึงตัวสิมของวัดเชียงทองที่มีรูปแบบเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่ง ก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับวิหารในศิลปะล้านนา (ประภัสสร ชูวิเชียร 2557: 111) ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 เช่นกัน เช่น วิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง

และวิหารจามเทวี วัดปงยางคก (วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ 2544: 124-125, 163) เป็นต้น เพียงแต่สิม วัดเชียงทอง อาจจะมีการซ่อมบูรณะซึ่งส่งผลให้เกิดองค์ประกอบที่เปลี่ยนแปลงไป

ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ ตำแหน่งที่ตั้งของวัดเชียงทองเมื่อมองจากภาพรวม อาจพบถึงความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมแบบล้านนาได้เช่นกัน เนื่องจากวัดเชียงทองตั้งอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า “หัวเมือง” เมื่อเปรียบเทียบตำแหน่งที่ตั้งกับวัดธาตุน้อยที่สร้างในรัชสมัยของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชเช่นกัน ในปี พ.ศ. 2091 หรือในปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งเปรียบเสมือน “หางเมือง” (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ 2553: 43-45) พบว่าลักษณะของการสร้างวัดขึ้นในบริเวณหัวและหางเมืองดังกล่าว เป็นการเปรียบเทียบตำแหน่งของเมืองกับกายภาพของมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิต ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็ปรากฏในความคิดเรื่องภูมิกายาของเมืองในล้านนาเช่นกัน (ดูรายละเอียดเรื่องการตั้งวัดสำคัญในแกนทิศตะวันออก-ตกแบบล้านนา ใน สรัสวดี อ๋องสกุล 2551: 52) ดังนั้นจากตำแหน่งที่ตั้งและการเลือกสร้างสถานที่ดังกล่าว จึงอาจสัมพันธ์กับวัฒนธรรมแบบล้านนาที่เข้ามาในระยะนั้นได้เช่นกัน

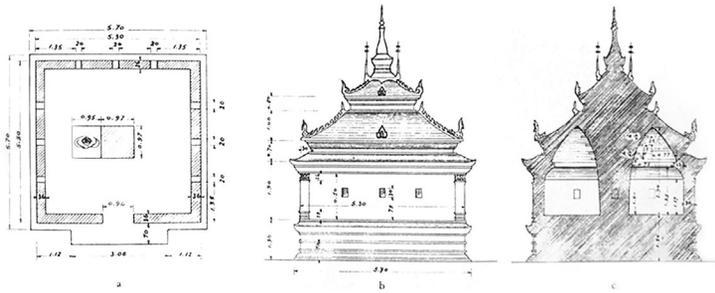
จากที่กล่าวมา คงเพียงพอทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างล้านช้างกับล้านนาได้ผ่านประวัติ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม แผนผัง และตำแหน่งที่ตั้งของวัดเชียงทอง อันสัมพันธ์กับรูปแบบทางศิลปกรรมที่ปรากฏในมณฑปวัดเชียงทองด้วยเช่นกัน

มณฑป วัดเชียงทอง: รูปแบบและความสัมพันธ์ทางศิลปกรรม

รูปแบบทางศิลปกรรมของมณฑป วัดเชียงทอง แม้จะหลงเหลือให้ศึกษาจากรูปถ่ายเก่าเพียงอย่างเดียว แต่จากรายละเอียดที่ปรากฏก็พอจะศึกษาถึงรูปแบบทางศิลปกรรมของมณฑปได้

โดยมณฑป วัดเชียงทอง มีแผนผังในลักษณะสี่เหลี่ยมจัตุรัส ซึ่งจากการรังวัดตามข้อมูลเก่าของนักวิชาการฝรั่งเศสได้ระบุว่า กว้างและยาวด้าน

ละ 5.70 เมตร (ภาพที่ 2) เจาะช่องประตูทางเข้าไปภายในตัวอาคารเพียง 1 ทาง แม้จากรูปถ่ายเก่า บริเวณส่วนทางเข้าเดิมได้พังทลายลงไป แต่สังเกตได้ว่าเป็นการทำการแกะเปาะยื่นออกมาเสมือนมุขขนาดสั้น ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าควรเป็นส่วนทางเข้าตัวอาคารเดิม ทั้งนี้เพราะด้านอื่นของตัวอาคารก่อผนังปิดทึบ มิได้มีการเจาะช่องประตูแต่อย่างใด มีแต่เพียงการเจาะช่องแสงขนาดเล็กด้านละ 3 ช่องเท่านั้น

ภาพที่ 2 แบบรังวัด มณฑป วัดเชียงทอง ที่สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศได้บันทึกรายละเอียดของมณฑปไว้ (ที่มา: ÉCOLE FRANÇAISE D'EXTRÊME-ORIENT (EFEO))

ภายในตัวอาคาร มีแกนกลางก่อเป็นเสาทึบตัน มีหน้าที่รับน้ำหนัก ส่วนเครื่องบนหลังคาซึ่งก่ออิฐถือปูน โดยรอบแกนกลางดังกล่าวมีการทำฐานไว้สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป 1 ฐานด้านทิศตะวันตกของเสาแกนกลางและเว้นพื้นที่ที่เหลือเป็นทางประทักษิณรอบแกนกลาง ซึ่งจากภาพถ่ายเก่าและแบบผังรังวัดตัวมณฑปเดิม ชี้ให้เห็นว่าเคยมีพระพุทธรูปประทับนั่งประดิษฐานอยู่จริง ชัดแย้งกับความเชื่อในปัจจุบันเรื่องการเป็นหอพระม่านเดิมมาก่อน ซึ่งพระม่านเป็นพระพุทธรูปประทับยืน ดังนั้น ความคิดและความเชื่อเรื่องหอพระม่านจึงควรได้รับการทบทวนความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากนี้ ภายในบริเวณเสาแกนกลางและผนังของอาคารมีการประดับลายพอกคำเป็นรูปพระพุทธรูปประทับนั่งเรียงกันเป็นแถว ซึ่งอาจเป็นงานที่สร้างขึ้นพร้อมกับการบูรณะสิมราวปี พ.ศ. 2471 หรืออาจเป็น

ลายพอกคำเก่าที่ได้รับอิทธิพลและคตินิยมจากการเขียนจิตรกรรมอดีต พระพุทธเจ้าในศิลปะล้านนา รุ่นก่อนหน้าอย่างจิตรกรรมภายในห้องกุ เจดีย์ วัดอุโมงค์ เมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีผู้กำหนดว่าเขียนขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21 ในรัชสมัยพระเมืองแก้ว (เสมอชัย พูลสุวรรณ 2539: 63) อันอาจสะท้อนว่าเดิมที่มณฑป วัดเชียงทองคงมีลายพอกคำที่สะท้อนถึงอิทธิพลล้านนาในศิลปะล้านช้างรุ่นแรกๆ อยู่เช่นกัน

ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบตัวมณฑป วัดเชียงทอง เพื่อสืบหาความสัมพันธ์ทางศิลปกรรมกับศิลปะอื่นๆ พบว่า รูปแบบของแผนผังและมณฑป วัดเชียงทอง มีความสัมพันธ์กับศิลปะล้านนาอย่างชัดเจน โดยมีแหล่งบันดาลใจมาจากศิลปะพม่าแบบศรีเกษตร-พุกาม ซึ่งส่งต่ออิทธิพลให้ศิลปะล้านนาในเวลาต่อมา

สังเกตได้จากการสร้างแกนทึบตันภายในอาคาร (ภาพที่ 3) เพื่อจุดประสงค์ในการรองรับน้ำหนักส่วนบนของอาคาร การก่อสร้างดังกล่าว คล้ายคลึงกับรูปแบบการก่อสร้างเจดีย์วิหารในศิลปะศรีเกษตรของพม่า ตัวอย่างเช่น เจดีย์เลมเยธยา เมืองศรีเกษตร ซึ่งมีแกนทึบตันเป็นแกนกลางของตัวอาคารเช่นกัน โดยลักษณะแกนกลางดังกล่าวปรากฏสืบเนื่องไปจนกระทั่งนิยมใช้เป็นอย่างสูงในเจดีย์วิหารในศิลปะพุกาม (เชษฐ ติงสัจจุลี 2555ก: 249-250)

ภาพที่ 3 มณฑปหรือหอโหว่ วัดเชียงทอง สังเกตได้ว่ามณฑปมีความพิเศษกว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมอื่นๆ ในศิลปะลาว โดยการก่ออิฐถือปูนเป็นแกนกลางของตัวอาคาร ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป (ที่มา: ÉCOLE FRANÇAISE D'EXTRÊME-ORIENT (EFEO))

ถึงอย่างไร รูปแบบของการวางผังอาคารที่มีแกนกลางที่บภายในดังกล่าว ยังปรากฏพบในศิลปะล้านนาด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่างเช่น มณฑป วัดลุ่มช้าง เมืองเชียงใหม่ (ภาพที่ 4) ซึ่งกำหนดอายุจากงานปูนปั้นประดับซุ้มเป็นลายเครือล้านนาตามแบบธรรมชาติอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 21 เทียบได้กับลวดลายเครือล้านนาจากแหล่งอื่น เช่น ซุ้มประตูโขง วัดเจ็ดยอด เชียงใหม่ เจดีย์วัดเกาะกลาง ลำพูน เป็นต้น (ศักดิ์ชัย สายสิงห์ 2556: 301-307) อันบ่งชี้ว่ามณฑปในศิลปะล้านนาอาจรับอิทธิพลจากเจดีย์วิหารในศิลปะพม่าแบบพุกาม-ศรีเกชตร ก่อนส่งต่ออิทธิพลทางศิลปกรรมมายังศิลปะล้านช้าง ซึ่งแสดงออกมาผ่านมณฑป วัดเชียงทอง

ภาพที่ 4 มณฑป วัดลุ่มช้าง จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาแผนผังของมณฑป วัดเชียงทอง อย่างถี่ถ้วน จะพบว่ารูปแบบการวางผังอาคารได้สะท้อนถึงความสัมพันธ์กับศิลปะล้านนาอย่างเห็นได้ชัด โดยลักษณะแผนผังที่เป็นสี่เหลี่ยมเกือบจัตุรัส และการเจาะช่องประตูทางเข้า-ออกเพียงหนึ่งทาง เป็นลักษณะที่พบได้ในมณฑป

ศิลปะล้านนา อย่าง มณฑป ภายในวัดเจ็ดยอด ซึ่งมีผู้วิเคราะห์ว่าเป็นหนึ่งใน
ในสัตตมหาสถาน ตอน มุจลินท์ กำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 21
(เชษฐ ติงส์ญชลี 2555: 329-331) (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 มณฑป วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ หนึ่งในสัตตมหาสถาน ตอน นาคมุจลินท์

โดยหากเปรียบเทียบแผนผังและรูปแบบของมณฑป วัดเชียงทอง กับ
มณฑปในศิลปะล้านนาทั้งวัดลุ่มช้างและวัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่ พบว่า
รูปแบบของมณฑป วัดเชียงทองได้ประสมประสานเอารูปแบบของมณฑป
วัดลุ่มช้างและวัดเจ็ดยอดเข้ามาไว้ด้วยกัน ดังสังเกตได้จากการทำผังเป็น
สี่เหลี่ยมจัตุรัส มีการยกกระเปาะเล็กน้อยเพียงบริเวณทางเข้า-ออกตัวอาคาร
แบบมณฑป วัดเจ็ดยอด ในขณะที่มณฑปวัดลุ่มช้าง กลับมีการก่อซุ้มหลอก
ออกมาทุกด้านผนังของตัวอาคาร ซึ่งไม่พบในมณฑปวัดเชียงทองและวัดเจ็ดยอด
อีกทั้งภายในตัวมณฑปยังมีการก่อเสาที่บันเพื่อรับน้ำหนักส่วนหลังคา
ซึ่งเป็นรูปแบบที่ปรากฏในมณฑป วัดลุ่มช้าง คล้ายกับมณฑป วัดเชียงทอง
ในขณะที่มณฑป วัดเจ็ดยอด ก่อเป็นห้องโถงเปล่า

ลักษณะดังที่กล่าวไป แตกต่างกับรูปแบบเจดีย์วิหารในศิลปะศรี
เกษตร-พุกามอย่างชัดเจน โดยสังเกตได้ว่าหากเป็นเจดีย์วิหารในศิลปะพม่า
เดิมนั้น อาคารทรงมณฑปหรือเจดีย์วิหารที่ภายในก่อแกนกลางที่บิดัน มัก
มีการทำผนังกั้นระหว่างทางเดินประทักษิณกับส่วนประดิษฐานรูปเคารพ
และนิยมเจาะประตูทางเข้า-ออกทั้งสี่ทิศเสมอที่ส่วนครรภคฤหะ รวมไปถึง
การทำห้องมณฑปยื่นออกมาจากตัวครรภคฤหะเสมออาจจะทั้ง 4 ทิศหรือ
อย่างน้อยต้องมี 1 ทิศ ซึ่งผิดแปลกจากรูปแบบของมณฑปในศิลปะล้าน
นา-ล้านช้างที่มักจะเจาะประตูทางเข้าเพียงด้านเดียวและมีแผนผังอย่าง
ง่าย คือ การทำเป็นผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือเกือบจัตุรัส ภายในเป็นห้องโถงโล่ง
แบบมณฑป วัดเจ็ดยอด หรืออาจจะมีการก่อแกนกลางที่สามารถเดินประทักษิณได้
รอบแบบมณฑป วัดลุ่มช้าง โดยการตัดเอามณฑปส่วนที่ต่อกับครรภคฤหะ
ที่ยื่นยาวออกไปทิ้งเสีย

ส่วนหลังคาของตัวอาคาร ทำเป็นหลังคาลาดสลับด้วยคอสองซ้อน
กันขึ้นตามระเบียบของชั้นหลังคาซึ่งปรากฏมาก่อนในศิลปะล้านนา โดย
การทำส่วนยอดที่เป็นแบบเรือนชั้นซ้อนผสมกับแบบหลังคาลาด กล่าวคือ
ส่วนยอดประกอบด้วยเรือนชั้นซ้อนที่มีการจำลองผนัง ช่องวิมาน บรรพ
แถลง คล้ายกับระบบการซ้อนชั้นในปราสาทเขมร สลับกับชั้นหลังคาลาด
ซ้อนด้วยคอสอง ดังปรากฏตัวอย่างเช่น กุฏิพระเจ้าล้านทอง ภายในวิหาร
หลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง กำหนดอายุอยู่ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22
(สุรพล ดำริห์กุล 2561: 157) (ภาพที่ 6) เพียงแต่ระบบดังกล่าวที่ปรากฏใน
ชั้นหลังคาของมณฑป วัดเชียงทอง มีการย่อระบบชั้นซ้อน โดยการตัดส่วน
เรือนชั้นซ้อนและลดทอนรูปแบบลงเป็นเพียงคอสอง แต่ยังคงปรากฏพบว่า
ชั้นหลังคาลาดยังมีการทำซุ้มบรรพแถลงประดับอยู่ตามด้าน ซึ่งปรากฏมา
ก่อนในศิลปะล้านนาเช่นกัน และตามสันหลังคาลาดประดับ ตัวหลวง หรือ
มังกร ที่มีครีบทรงลักษณะแบบ “วันแล่น” ซึ่งนิยมประดับตามสันหลังคา
ในศิลปะลาว โดยยอดสุดของส่วนหลังคามีลักษณะคล้ายบัวเหลี่ยม อันเป็น
เอกลักษณ์ในศิลปะลาวล้านช้าง (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 6 เรือนชั้นซ้อนของกู่พระเจ้าล้านทอง
ในวิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง

ภาพที่ 7 สังเกตได้ว่ายอดของมณฑป มีลักษณะ
คล้ายบัวเหลี่ยมในศิลปะล้านช้าง หรือในทาง
ตรงกันข้ามกลับมีความคล้ายคลึงกับหลังคาลาด
ยึดสูงที่พบในศิลปะล้านนาเช่นกัน
(ที่มา: ÉCOLE FRANÇAISE D'EXTRÊME-
ORIENT (EFEO))

อนึ่ง การก่อสร้างหลังคาของมณฑป วัดเชียงทอง ที่มีลักษณะตามอย่าง
ศิลปะล้านนาแต่มีความคลี่คลายเพียงเล็กน้อย คล้ายคลึงกับส่วนหลังคาของ
มณฑป วัดลุ่มช้าง แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากรูปแบบของส่วนยอด
ชั้นซ้อนในงานศิลปกรรมล้านช้างรุ่นหลังหรือล้านนารุ่นหลังซึ่งมีลักษณะเป็น
เอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยการสร้างชั้นซ้อนเป็นหลังคาขนาดใหญ่เพียง
หนึ่งชั้นในชั้นซ้อนชั้นใดชั้นหนึ่ง ถัดขึ้นไปมักทำเป็นชั้นคอสองหรือเรือน
ชั้นซ้อน ซ้อนกันขึ้นไปหลายชั้น โดยไม่ปรากฏหลังคาตมาคันจันทระอีก
ตัวอย่างเช่น ชุ่มประตูลิม วัดเชียงทอง (ภาพที่ 8) และ บุษบกไม้ ที่จัดแสดง
อยู่ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่ อายูราวกุศตรวรรคที่ 24-25
(ภาพที่ 9) เป็นต้น อันสามารถนำมากำหนดอายุของส่วนยอดมณฑป วัด

เชียงใหม่มีวิวัฒนาการศิลปะจากศิลปะล้านนา รุ่นพุทธศตวรรษที่ 21 น้อยกว่าส่วนยอดของชั้นซ้อนในศิลปะล้านช้าง-ล้านนา รุ่นหลัง ว่าควรมีอายุ เก่ากว่าด้วย

ภาพที่ 8 ชุ่มประตูลิม วัดเชียงใหม่ นครหลวงพระบาง สปป.ลาว สังเกตได้ว่ามีการเน้นสัดส่วนของหลังคาขนาดใหญ่เพียงหนึ่งชั้น ชั้นซ้อนที่เหลือเป็นการทำคอสองซ้อนกันขึ้นไป

ภาพที่ 9 บุชบกไม้ ศิลปะล้านนา พุทธศตวรรษที่ 24-25 สังเกตได้ว่าส่วนยอดมีความคล้ายคลึงกับยอดชั้นซ้อนในศิลปะล้านช้างรุ่นหลังเช่นกัน โดยการเน้นส่วนหลังคาขนาดใหญ่เพียงชั้นเดียว

อายุสมัยและเอกลักษณ์ความเป็นล้านช้างในมณฑป วัดเชียงใหม่

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่ารูปแบบของมณฑป วัดเชียงใหม่ มีต้นแบบทางศิลปกรรมที่สัมพันธ์กับศิลปะล้านนาอย่างชัดเจน ดังนั้น หากมองให้เห็นความแตกต่างจากต้นแบบอย่างศิลปะล้านนา ลักษณะที่สะท้อนถึงศิลปะลาวได้ชัดเจนและเด่นชัด คือ การลดทอนและปรับปรุงรูปแบบของตนเองขึ้นมา นั่นเอง ดังตัวอย่างเช่น การลดทอนแผนผังที่ดูซับซ้อนมีท่ามณฑปยืนยาว การเพิ่มมุมหรือยกกระเปาะตามซุ้มต่างๆ ให้เหลือเพียง

การทำอาคารในทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสเพียงเท่านั้น รวมไปถึงการลดทอนชั้นหลังคาซึ่งมีความซับซ้อนจากต้นแบบอย่างศิลปะพุกามมาเป็นชั้นหลังคาลาดสลับคอสองในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสรับกับแผนผังอาคาร ซึ่งอาจเริ่มขึ้นแล้วในศิลปะล้านนาเช่นกัน แต่ในศิลปะล้านนายังคงมีการยกกระเปาะของชั้นซ้อนตามด้านอาคารให้เห็นอย่างชัดเจน ดังตัวอย่าง มณฑป วัดลุ่มช้าง เป็นต้น

ข้อที่น่าสังเกตและเป็นลักษณะทางเชิงช่างซึ่งอาจสามารถกำหนดได้ว่าอาคารหลังนี้มีอายุใหม่กว่าอาคารต้นแบบในศิลปะล้านนา-พม่าแบบพุกามได้อีกประการหนึ่ง คือ เทคนิคการก่อสร้างตัวมณฑปที่มีความแตกต่างจากศิลปะล้านนา-พม่าแบบพุกามอย่างชัดเจน ดังเห็นได้จาก การก่อเสาแกนกลางรับน้ำหนักภายในตัวอาคารแบบห้วเสาบานออกรับกับการก่อผนังด้วยอิฐแนวนอนเหลื่อม โคง้เข้าหาส่วนปลายของเสาแกนรับน้ำหนัก ทำให้เกิดเป็นหลังคาทางประทักษิณคล้ายช่องวงโค้งยอดแหลมแบบ True arch ได้ในที่สุด เสมือนกับการก่อซุ้มและการก่อระบบรับน้ำหนักแบบพุกามที่นิยมใช้วงโค้งยอดแหลมมากกว่าการก่อแบบวงโค้งมนที่พบได้ในศิลปะล้านนา (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 10 การก่ออิฐเป็นวงโค้งยอดแหลม ในเจดีย์วิหาร ศิลปะพม่าแบบพุกาม สังเกตได้ว่ามีการก่อส่วนผนังกับส่วนเพดานวงโค้งแยกกัน โดยส่วนเพดานก่ออิฐแนวตั้งคั่นด้วยอิฐแนวนอนเป็นอันซ้อนกันขึ้นไปจรดสองข้างเป็นซุ้มวงโค้ง ขณะที่ส่วนผนังก่อด้วยอิฐแนวนอน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ส่งต่อไปยังศิลปะล้านนา แต่แตกต่างกับระบบการก่ออิฐเหลื่อมแบบล้านช้างในมณฑป วัดเชียงทอง (ที่มา: จีราพร ไกรชนะ)

ภาพที่ 11 การก่อระบบหลังคาของมณฑป วัดเชียงทอง สังเกตได้ว่าเป็นการก่ออิฐแนวอนซอน เหลื่อมกันขึ้นไปตั้งแต่ส่วนผนังจรดชั้นหลังคา คล้ายระบบแบบปราสาทเขมร แตกต่างกับระบบแบบ ล้านนา-พุกาม (ตัดแปลงจากภาพต้นฉบับ)
(ที่มา: ÉCOLE FRANÇAISE D'EXTRÊME-ORIENT (EFEO))

อย่างไรก็ตาม การก่อระบบรับน้ำหนักภายในเป็นวงโค้งยอดแหลม แบบมณฑป วัดเชียงทอง จะเห็นว่ามีได้เป็นการก่อที่ใช้เทคนิคแบบพุกาม โดยตรง สังเกตได้จากการก่อผนังมณฑปสบเข้ากับแกนกลาง ทั้งที่ตัว เสาแกนกลางแยกออกจากตัวผนังอย่างชัดเจน ทั้งยังก่อโดยการซ้อนอิฐ เหลื่อมกันขึ้นไปคล้ายระบบการก่อปราสาทในศิลปะเขมร ส่งผลให้การทำ True arch หรือซุ้มวงโค้งเกิดขึ้นได้ไม่สมบูรณ์ เนื่องจากไม่มีอิฐหัววหรือ Keystone Brick เป็นตัวกระจายน้ำหนัก เป็นเพียงการก่อผนังกับยอดเสา ขึ้นสบกกัน (ภาพที่ 11) และใช้ปูนฉาบเป็นพื้นผนังหลอกว่าภายในก่อเป็นวง โค้งยอดแหลมเท่านั้น ข้อเท็จจริงนี้สังเกตได้จากเมื่อผนังของมณฑปพังทลาย ลงส่วนเสาแกนกลางที่มีการฉาบปูนแยกไว้นั้นมิได้รับผลกระทบจากการพัง ทลาย อันแสดงว่าผนังมณฑปกับเสาแกนกลางต้องมีระบบการรับน้ำหนักที่ แยกจากกันอย่างชัดเจน (ภาพที่ 3)

ดังนั้น การก่อหลังคาช่องประทักษิณเป็นวงโค้งยอดแหลมในที่นี้ จึงไม่เกี่ยวข้องกับเทคนิคการก่อสร้างที่เลียนแบบพุกามาแต่อย่างใด อัน

สะท้อนได้เช่นกันว่าไม่ควรมีความเกี่ยวข้องกันกับสายพัฒนาการจากพม่า-พุกามสู่ล้านช้างด้วยเช่นกัน รวมไปถึงยังสะท้อนว่าช่างผู้สร้างมิได้เป็นกลุ่มคนเดียวกับช่างล้านนา-พม่า และมีได้รับเอาเทคนิคเชิงช่างมาจากกลุ่มช่างล้านนา-พม่ามาแต่อย่างใด ดังนั้น การกำหนดอายุจากเทคนิคการก่อสร้าง จึงควรเป็นระยะเวลาต่ำกว่าช่วงเวลาที่กลุ่มช่างล้านนายังมีบทบาทในสังคมล้านช้างในช่วงเวลาภายหลังรัชกาลสมเด็จพระไชยเชษฐาไป คือ ราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นมา

นอกจากนี้ ส่วนยอดสุดซึ่งมีระบบชั้นซ้อนที่คลี่คลายจากศิลปะล้านนา รุ่นพุทธศตวรรษที่ 22 เพียงเล็กน้อย และการนำยอดแบบ “บัวเหลี่ยม” (ภาพที่ 7) ซึ่งนิยมขึ้นแล้วในธาตุศิลปะล้านช้างตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22 มาสวมใส่ให้เป็นส่วนยอด หรือ มองอีกทางหนึ่ง ยอดดังกล่าว อาจสัมพันธ์กับยอดทรงหลังคาลาดยี่ดสูงที่ปรากฏในศิลปะล้านนาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22 ตอนต้น อย่างโขงประตูธาตุลำปางหลวง แล้วส่งผ่านมายังศิลปะล้านช้าง ดังปรากฏในมณฑป วัดเชียงทอง ก็เป็นได้ ถึงอย่างไร จากลักษณะดังกล่าว ย่อมสะท้อนถึงความเป็นศิลปะล้านช้างระยะเปลี่ยนผ่านระหว่างเข้าสู่ช่วงล้านช้างแท้ที่มีความสัมพันธ์กับศิลปะล้านนา จนยากที่จะแบ่งแยกได้อย่างชัดเจน

จากที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถสันนิษฐานและกำหนดอายุ มณฑป วัดเชียงทอง ได้ว่าคงสร้างขึ้นหลังจากการสร้างวัดเชียงทอง ในราวปี พ.ศ. 2102-2103 หรือในช่วงระยะเวลาหลังต้นพุทธศตวรรษที่ 22 อันเป็นระยะที่อิทธิพลล้านนายังคงหลงไหลเข้ามาในศิลปวัฒนธรรมล้านช้าง ดังปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมร่วมกันภายในวัดอย่าง ลิม วัดเชียงทอง อันเป็นอาคารศาสนสถานหลักภายในวัดเชียงทอง ซึ่งมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมใกล้เคียงกับศิลปะล้านนาเช่นกัน แต่มณฑป วัดเชียงทอง ซึ่งมีรูปแบบและอิทธิพลศิลปะล้านนาประสมประสานอยู่เป็นจำนวนมากจนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบที่ไม่พบในพื้นที่ล้านนา กลับมีเทคนิคการก่อสร้างที่แตกต่าง และแสดงความเข้าใจที่หลุดพ้นออกจากเทคนิคแบบล้านนา-พุกาม จึงควร

กำหนดอายุอยู่ในราวกลาง-ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ไล่หลังกับช่วงเวลาที่มีการสร้างวัดขึ้นมาเล็กน้อย

การคลี่คลายและการปรับเปลี่ยนรูปแบบภายหลัง มณฑป วัดเชียงทอง

ภายหลังการสร้างมณฑป วัดเชียงทอง หลังนี้ขึ้นมา ความนิยมในการสร้างมณฑปลักษณะคล้ายคลึงกับมณฑป ณ วัดเชียงทองก็ดูเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ ผู้เขียนสันนิษฐานสาเหตุได้ว่า

1. การสร้างมณฑป หรือ หอไหว้ ลักษณะเช่นนี้ ไม่สะดวกและไม่สอดคล้องกับการใช้งาน เนื่องจากหอไหว้ทรงหลังคายอดมณฑปในศิลปะลาวส่วนมากมีทั้งใช้สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป และมีอีกส่วนหนึ่งซึ่งมีการสร้างหอไหว้คลุมธาตุหรือเจดีย์ ดังตัวอย่างเช่น ธาตุแปดเหลี่ยม วัดอาราม นครหลวงพระบาง ซึ่งจากหลักฐานอย่างภาพถ่ายเก่า ชี้ให้เห็นว่าธาตุองค์ดังกล่าวเคยมีอาคารหลังคาคลุมมาก่อน (ภาพที่ 12) เป็นต้น ดังนั้นการก่อเสาทึบไว้ภายในจึงเป็นอุปสรรคต่อการออกแบบเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปหรือเจดีย์ อันเป็นเหตุให้มณฑปชนิดนี้ไม่ได้รับความนิยมในศิลปะลาว

ภาพที่ 12 ธาตุแปดเหลี่ยม วัดอาราม นครหลวงพระบาง สปป.ลาว จากภาพเก่าจะสังเกตเห็นได้ว่าเดิมที่ธาตุแปดเหลี่ยมมีอาคารหลังคาคลุมสร้างครอบองค์ธาตุมาก่อน (ที่มา: ÉCOLE FRANÇAISE D'EXTRÊME-ORIENT (EFOO))

2. หอโหว้ในศิลปะลาวมีการก่อสร้างต้นตามมูรองรับหลังคาซ้อน ชั้นแบบต่างๆ ทั้งแบบหลังคาทรงจั่วและทรงหลังคาลาดซ้อนชั้น ทั้งอาคารแบบโถงและมีผนัง อาจเป็นงานสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับหน้าที่การใช้งานและภูมิศาสตร์สถาปัตยกรรมมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีพื้นที่เปิดโล่งสามารถเข้าใช้งานได้อย่างสะดวก รวมไปถึงเทคนิคในการก่อสร้างหอโหว้ที่มีทั้งเครื่องไม้บนส่วนหลังคาและงานก่ออิฐถือปูนส่วนตัวอาคารซึ่งมีความซับซ้อนน้อยกว่าอาคารก่ออิฐถือปูนทั้งหลัง น่าจะมีส่วนในเหตุของความนิยมด้วยเช่นกัน

3. รูปแบบทางศิลปกรรมที่สืบสานมาจากศิลปะล้านนาในวัฒนธรรม ส่งผลให้ในยุคต่อมา ช่างในศิลปะลาวซึ่งอยู่ใต้ความเข้าใจใหม่ตามชนบ้น ช่างไม่สามารถสร้างงานตามแบบล้านนาขึ้นมาได้อีก ซึ่งกรณีเช่นนี้ เราสามารถพบได้ในการปรับเปลี่ยนรูปแบบของงานศิลปกรรมประเภทอื่นในศิลปะล้านช้างในระยะเวลาแรกที่คงอิทธิพลล้านนาแต่ต่อมาได้พัฒนาไปสู่การสร้างงานศิลปะแบบล้านช้างแท้

4. รูปแบบทางศิลปกรรมอาจเกี่ยวข้องและแสดงถึงเอกลักษณ์ทางงานศิลปกรรมของกลุ่มชนในวัฒนธรรมนั้น ดังนั้นการแสดงออกที่มีความคล้ายคลึงกับศิลปะล้านนาจึงไม่แสดงถึงเอกลักษณ์ในงานศิลปกรรมแบบล้านช้างแท้ อันอาจส่งผลให้ในเวลาต่อมาการสร้างหอโหว้หรือมณฑปแบบโถงเป็นที่นิยมมากกว่าในศิลปะล้านช้างก็เป็นได้

5. หอโหว้แบบมณฑป วัดเชียงทอง อาจเป็นหนึ่งในกรณีศึกษาที่สัมพันธ์กับสถานภาพทางสังคมผ่านงานศิลปกรรมอันสอดคล้องกับยุคสมัยด้วย ดังนั้นการลดทอนหรือเลือกรับปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานภาพทางสังคมของกลุ่มคนที่มีบทบาทในเวลานั้น ๆ จึงสำคัญ ดังเช่นกรณีมณฑป วัดเชียงทองหลังนี้ที่อาจเป็นที่สะท้อนถึงความเป็นงานช่างหลวง แต่ในระยะเวลาต่อมา เกิดการเฟื่องฟูขึ้นของงานศิลปกรรมตามอย่างราษฎร์จนกระทั่งเกิดการเอาอย่างขึ้น ดังเช่นกรณีการสร้างอาคารหลังคาคลุมธาตุหรือ

เจดีย์ขึ้นอย่างง่าย ๆ ดังที่พบในกรณี วัดอาราม เป็นต้น

ไม่ว่าด้วยเหตุผลของความเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบสถาปัตยกรรม ประการใดก็ตาม แต่ในท้ายที่สุด รูปแบบของมณฑปวัดเชียงทอง ก็ไม่ได้รับความนิยมในการสร้างขึ้นอีกเมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบของสิมหรือวิหาร ล้านช้างที่ได้รับการสร้างสืบเนื่องต่อมาและมีพัฒนาการทางด้านรูปแบบที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า อาคารทรงมณฑปภายในเขต วัด เป็นอาคารที่ไม่ได้เป็นองค์ประกอบหลักที่จำเป็นต้องมีในทุกๆ วัด วัดที่มีอาคารเหล่านี้ตั้งอยู่อาจแสดงเงื่อนไขพิเศษ เช่น เป็นวัดหรือพระธาตุสำคัญ ประจำเมืองหรือชุมชน เป็นต้น

อนึ่ง ความเสื่อมลงของความนิยมรูปแบบมณฑป วัดเชียงทอง ในทางหนึ่งแสดงถึงการเสื่อมลงของรูปแบบอาคารที่ไม่ได้รับความนิยมอีกต่อไป แต่ในอีกทางหนึ่งคงส่งผลให้เกิดการเปิดพื้นที่ทางงานศิลปกรรมที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยมีได้แอบอิงอยู่กับรูปแบบมณฑป วัดเชียงทอง เป็นสายพัฒนาการ ดังเห็นได้ว่าในพื้นที่ภาคอีสานปรากฏพบมณฑป หน้าพระธาตุ ก่องข้าวน้อย จ.ยโสธร (ภาพที่ 13) ซึ่งมีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปจากลักษณะของมณฑปวัดเชียงทองค่อนข้างมาก เช่น การเจาะช่องหน้าต่างรูปวงโค้ง ซึ่งไม่ปรากฏในมณฑป วัดเชียงทอง รวมถึงการเน้นสัดส่วนของหลังคาลาดชัน แรกของส่วนยอดให้มีขนาดใหญ่ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ตามอย่าง ศิลปะล้านช้างรุ่นหลังร่วมกับศิลปะล้านนารุ่นหลัง อาจสามารถกำหนดอายุ ใกล้เคียงหรือหลังจากธาตุก่องข้าวน้อย ในราวพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นไป (ศักดิ์ชัย สายสิงห์ 2555: 87) ทั้งนี้ ในฝั่งลาวเองสามารถพบอาคารหลังคา ยอดมณฑปรุ่นหลังได้จาก หอไตร วัดสีสะเกด (ภาพที่ 14) ซึ่งจากรูปแบบ สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของศิลปะรัตนโกสินทร์อย่างชัดเจน เช่น การทำเสา ฟ้าโล่ล้อมรอบตัวอาคาร การเจาะผนังประดับกระเบื้องปฐมนิยมขึ้นราว ช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงสันนิษฐานว่าอาจสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างวัด สีสะเกดแล้วเสร็จราวปี พ.ศ. 2367 (สุรศักดิ์ ศรีสำอาง 2545: 249) รวมถึง หอไตร วัดอินแปง ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างจากมณฑป วัดเชียงทองเป็นอย่างมาก

มาก ล้วนมีรูปแบบที่คลี่คลายและปรับเปลี่ยนไปจากมณฑป วัดเชียงทอง เป็นอย่างมากเช่นกัน

ภาพที่ 13 มณฑปข้างพระธาตุก่องข้าวน้อย จังหวัดยโสธร สังเกตได้ว่ามีรูปแบบที่คลี่คลายไปจากมณฑป วัดเชียงทองเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 14 หอไตรทรงมณฑป วัดสี่สะเกด นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

สรุป

มณฑป วัดเชียงทอง สร้างขึ้นราวช่วงกลาง-ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 อันเป็นระยะเวลาที่มีการสร้างวัดเชียงทองขึ้น ซึ่งอาจสร้างขึ้นไล่หลังสิ่งก่อสร้างหลักในวัด เช่น สิม วัดเชียงทอง โดยมีแหล่งบันดาลใจจากศิลปะต้นเค้าทั้งจากศิลปะพม่าแบบพุกามและศิลปะล้านนา แต่กลับมีรูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างบางประการที่แตกต่างจากศิลปะทั้งในศิลปะล้านนาและศิลปะพม่าแบบพุกาม จนอาจเรียกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่พบในมณฑป วัดเชียงทอง ถึงอย่างไร รูปแบบของมณฑปแบบวัดเชียงทองกลับไม่เป็นที่นิยมสร้างขึ้นอีก อาจเนื่องมาจากเงื่อนไขต่างๆ ทั้งทางหน้าที่การใช้งาน ความนิยมทางศิลปกรรมที่อาจสัมพันธ์กับเงื่อนไขทางการเมืองและสังคมหรือกระทั่งชนชั้น แต่ในทางตรงกันข้าม ความเสื่อมลงของรูปแบบมณฑป วัดเชียงทอง กลับเปิดพื้นที่ให้งานศิลปะล้านช้างในระยะต่อมามีความหลากหลายเป็นอย่างสูงเช่นกัน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร, 2545. **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 9.** กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- เชษฐ ติงสัญชสี, 2555ก. **เจดีย์ในศิลปะพม่า-มอญ: พัฒนาการทางด้านรูปแบบตั้งแต่ศิลปะศรีเกษตรถึงศิลปะมณฑล.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- _____, 2555ข. **สัตตมหาสถาน: พุทธประวัติตอนเสวยวิมุตติสุขกับศิลปกรรมอินเดียและเอเชียอาคเนย์.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนกุล, 2536. **ล้านนาสู่ล้านช้าง.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ประภัสสร ชูวิเชียร, 2557. **ศิลปะลาว.** กรุงเทพฯ: มติชน.
- วรลัญจก์ บุญสุรัตน์, 2544. **วิหารล้านนา.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- _____, 2548. **ซีมชมสถาปัตยกรรม: วัดในหลวงพระบาง.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2555. **เจดีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน.** นนทบุรี: มิวเซียมเพรส.
- _____, 2556. **ศิลปะล้านนา.** กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2553. **หลวงพระบางเมืองมรดกโลก ราชอาณาจักรแห่งความทรงจำและพื้นที่พิธีกรรมในกระแสโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพฯ: สายธาร.
- สวณ รอดบุญ, 2545. **พุทธศิลปะลาว.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- สรสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2551. **เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา.** พิมพ์ครั้งที่ 6. เชียงใหม่: Within Design Co., Ltd.
- สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, 2550. **ศัพทานุกรมโบราณคดี.** นครปฐม: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- สุรพล ดำริห์กุล, 2561. **ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา.** นนทบุรี: เมืองโบราณ.
- สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, 2545. **ลำดับกษัตริย์ลาว.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, 2544. **จากหลวงพระบางถึงเวียงจันทน์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2539. **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.